

SLOVENIJA NUJNO POTREBUJE NOV VOLILNI SISTEM

1. VOLILNI SISTEM KOT SPORAZUM MED LJUDSTVOM IN POLITIKO

Volilna zakonodaja je v vsaki sodobni družbi eden najpomembnejših družbenih podsistemov, skozi katerega se pretakajo številna vprašanja politične stabilnosti, gospodarske oz. razvojne učinkovitosti ter demokratičnosti družbene ureditve. Cilj dobrega volilnega sistema je po mnenju strokovnjakov njegova sposobnost, da omogoči oz. zagotovi pozitivno kadrovsko selekcijo politične nomenklature družbe skozi redne in demokratične volitve. Po mnenju večine strank, zlasti, če so te odtujene od državljanov oz. volivcev in ne uživajo njihovega zaupanja, je volilni sistem samo trnjeva pot do oblasti.

Pomembnost volilnega sistema ne nazadnje dokazuje dejstvo, da je v večini sodobnih družb ta sistem pred različnimi vladnimi (oblastnimi) željami in intervencijami političnih strank »zaščiten« z zakonodajo, ki zahteva »ustavno večino« za njegovo spreminjanje. Te večine praviloma ne premore nobena vladna koalicija sama zase, kar pomeni, da mora glede volilnega sistema iskati soglasje z opozicijskimi strankami.

Za volilni sistem so torej odgovorne vse parlamentarne stranke, ne samo stranke vladne koalicije. Dejansko predstavlja preskusni kamen demokratičnosti celotne družbe. Težko si je namreč predstavljati, da bi se demokratične politične stranke zadovoljile z nedemokratičnim volilnim sistemom, oz. obratno: da bi se bile politične stranke, ki so navznoter organizirane in vodene nedemokratično, sposobne dogovoriti in spoštovati demokratičen volilni sistem.

Ustavno zahtevo, da se volilni sistem (ne pa tudi vsa volilna zakonodaja) lahko spreminja samo skozi konsenz oz. soglasje ustavne večine zakonodajnega telesa (parlamenta), moramo sprejeti kot pozitivno, ne glede na to, da pogosto povzroča velike težave in spore med strankami in njihovimi parcialnimi interesi, ko je npr. potrebno volilni sistem posodobiti. Zagotavlja namreč določeno politično stabilnost, saj preprečuje pogoste menjave te zakonodaje v skladu z interesi večjih strank ali vladnih koalicij.

Slabost take ureditve pa je, da daje preveliko pogajalsko moč posameznim strankam, včasih tudi majhnim, ki v pogajanjih in dogovarjanju postanejo jeziček na tehtnici. Ta pogajanja stranke pogosto zavedejo v zmotno prepričanje, da je volilni sistem tudi po svoji vsebini (zgolj) stvar njihovega dogovora. Dejansko to ne drži. Čeprav je bila v zgodovini, tudi v sodobnih družbah, politična moč pogosto uzurpirana, je bila vendar skozi celoten civilizacijski tok prisotna tudi demokratična težnja, da se začasna oblast podeli nekomu na podlagi posebnega sistema izbora, ki je imel pogosto, poleg političnega, tudi kulturno-ceremonialni značaj. V tem smislu zgodovina rada navaja »volilni sistem« ustoličenja slovanskega kneza na Gosposvetskem polju. Ameriški zgodovinarji pa omenjajo tudi protokol volitev poglavarja indijanskega plemena Irokezov. Oba primera naj bi po mnenju nekaterih strokovnjakov vplivala na vsebino ameriške Ustave, ki je prvi tovrsten dokument, v katerem je jasno poudarjeno, da oblast izhaja iz ljudstva, ne od boga.

Ko torej sprejmemo ta aksiom, da politična oblast izhaja iz ljudstva in da je izraz njegove neodtujljive suverenosti, kar je jasno zapisano tudi v slovenski ustavi (»v Sloveniji ima oblast ljudstvo«) potem je jasno, da je v sodobnih družbah volilni sistem uzakonjena procedura, po kateri ljudstvo SAMO ZA DOLOČEN ČAS PRENESE SAMO DEL SVOJIH PRISTOJNOSTI (SUVERENOSTI) na skupino ljudi, izbranih po uzakonjeni proceduri – volilnem sistemu. Volilni sistem je oz. bi moral biti torej neke vrste SPORAZUM, DOGOVOR med ljudstvom in politiko, kakšen naj bo protokol izvolitev predstavnikov ljudstva v oblastne funkcije in kako naj se ta izvede.

To dejstvo danes sprejemajo in spoštujejo tudi zadnji ostanki stanov, ki so do nedavnega verjeli, da jim pripadajo posebne pravice oz. oblast direktno od boga. Tu ne gre samo za del krščanskih cerkva (zgodovina jih je v preteklosti imenovala »papisti). Celo sodobne evropske monarhije, ki sicer ohranjajo videz, da oblast njihovega kralja izhaja direktno od boga, v političnem življenju sprejemajo volilni sistem kot obliko izbora ljudskih poslancev in vlade. Evropske monarhije so danes dejansko večstrankarske parlamentarne demokracije. Tudi britanski kralj Karl III, ki mu je krono posadil na glavo vodja anglikanske cerkve, ne more vladati mimo Parlamenta in ne more biti njegov član. Tako praktično ne more vplivati direktno na izvršno oblast, ki je v rokah od Parlamenta postavljene vlade.

2. DEMOKRATIČNOST VOLILNIH SISTEMOV

Uvodoma želim opozoriti, da uporabljam termin »volilna zakonodaja« kot širši pojem, saj vsebuje nekatere zakone in podzakonske akte, ki v obseg termina »volilni sistem« ne sodijo (npr. določitev in teritorialna opredelitev volilnih enot (VE) in volilnih okrajev (VO), ali pa določitev predvolilnih postopkov, volilnega molka, obnašanja medijev, itd.) in običajno za sprejemanje in spreminjanje tudi ne potrebujejo ustavne večine.

Hkrati pa je jasno, da je volilnih sistemov več vrst in da večina držav uporablja različne volilne sisteme za različne volitve (Slovenija dejansko uporablja kar pet različnih volilnih sistemov, vendar o tem več kasneje). Ko v tem zapisu govorim o volilnem sistemu, se to nanaša skoraj izključno na sistem volitve poslancev v Parlament (pri nas DZ), ki ga določa Zakon o volitvah poslancev v DZ (ZVPDZ), ali pa na to posebej opozorim.

Iz teh in nekaterih drugih razlogov sem se odločil, da za razpravo o demokratičnosti volitev ločim proces postopkovne opredelitve volitev in njihove izvedbe kot pomembnega političnega akta od vsebinske analize demokratičnosti volilnega sistema samega. Analize namreč kažejo, da imamo v posamezni družbi lahko korektno (torej demokratično) opredeljene postopke volitev in te tudi ustrezno izpeljane, volilni sistem sam pa ima z vidika demokratičnosti številne pomanjkljivosti. V takih primerih lahko (skrajno) nedemokratičen volilni sistem definira končni rezultat volitev (struktura izvoljenega korpusa poslancev) kot neustrezen (npr. z vidika kompetentnosti, npr.). Vsi podatki kažejo, da se prav to dogaja v Sloveniji že tri desetletja.

Poglejmo to nenavadno situacijo nekoliko podrobneje:

Da bi bile neke VOLITVE demokratične, morajo zadoščati vsaj naslednjim kriterijem:

- Volilna pravica mora biti splošna in enaka;
- Volitve morajo potekati redno v razumnem roku 3 – 5 let, izjemoma 7 let;

- Volišča morajo biti dostopna vsem volivcem;
- Zagotovljeni morata biti svobodna odločitev volivca in tajnost glasovanja;
- Potek volitev mora biti dostopen nadzoru neodvisne in strokovne mednarodne institucije.

Nasprotno pa demokratičnost VOLILNEGA SISTEMA najprej ocenjujemo po tem, kako je bil sprejet oz. uveljavljen. Ker smo ga označili kot neke vrste SPORAZUM med državljani in politiko, ki jo zastopajo politične stranke, mora biti volilni sistem potrjen na referendumu ali sprejet v Parlamentu z ustavno večino, v vsakem primeru pa v soglasju z izkazano voljo ljudstva. Vsebinsko gledano mora vsebovati (vsaj) naslednje parametre demokratičnosti:

- Volilna pravica mora biti zagotovljena kot enaka za vse volivce, torej en volivec – en glas (ali en volivec – več glasov, toda enako za vse volivce);
- Volivci (državljeni) morajo imeti zagotovljeno možnost vlaganja kandidatov pod enakimi pogoji kot politične stranke in z enako možnostjo izvolitve;
- Politične stranke in skupine državljanov (državljske liste), ki žele nastopiti na volitvah, morajo svoje kandidatne liste določiti (sprejeti) na javnih konvencijah, ne na tajnih sestankih strank;
- volivci morajo imeti možnost na volitvah izbirati med kandidati iste stranke (obvezen preferenčni glas), ne samo med kandidatnimi listami različnih strank;
- volilni sistem mora omogočiti nesporen zapis odločitve volivca;
- izračun rezultatov volitev mora transparentno slediti volji volivcev;
- in nazadnje, kot zahteva naša Ustava, sistem mora zagotavljati, da imajo na volitvah ključen vpliv volivci.

Če podrobneje pogledamo, kako slovenska volilna zakonodaja sledi zadoščanju tem načelom demokratičnosti, hitro lahko ugotovimo, da je spoštovana večina demokratičnih načel, ki določajo IZVEDBO volitev, nasprotno pa je kršena oz. neupoštevana večina načel, ki določajo demokratičnost VOLILNEGA SISTEMA. To seveda pomeni, da so:

- volitve poslancev v DZ so v Sloveniji nedvomno izvedene na demokratičen način. Pomanjkljivosti so minorne, posamične in praviloma ne vplivajo bistveno na rezultate volitev. To potrjujejo vse oblike mednarodnega nadzora;
- na drugi strani pa je naš volilni sistem nedvomno brutalno NE-DEMOKRATIČEN!

Ta trditev seveda zahteva podrobnejšo utemeljitev. Med glavne napake našega sistema volitev poslancev v DZ moramo šteti najmanj naslednje;

Prvič, vpliv volivcev na rezultate volitev z vidika konkretne izvolitve poslancev je minoren. Volivci oz. državljani so:

- povsem izključeni iz sistema določanja kandidatov; kandidatne liste sprejmejo politične stranke na tajnih sestankih vodstev, javnosti jih le predstavijo;
- Sistem volitev oz. kandidiranja po VO (88 VO, 88 izvoljenih poslancev) pomeni, da politična stranka v vsakem VO ponudi volivcem samo enega kandidata, kar ne omogoča dejanskega izbora med kandidati oz. uvedbe preferenčnega glasu.

Drugič, formalno-pravna dikcija zakonskih določil o kandidiranju sicer dopušča možnost, da na volitvah sicer nastopijo kandidati državljanov, vendar V PRAKSI TA MOŽNBOST SKORAJ NI IZVEDLJIVA. Najprej je otežena z zahtevo, da vlagatelj »liste državljanov« zbere vsaj tisoč podpisov v vsaki VE, nato pa mora število volivcev, ki glasujejo za te liste, preseči 4 % volilni prag, Že prva zahteva pomeni obliko umazanega strankarskega šikaniranja civilne družbe oz. državljanov, ki dela sramoto vodstvom naših političnih strank, druga pa služi zaščiti političnega udobja, s katerim stranke uničujejo poskuse omejitve svoje oblasti oz. sistema strankokracije, ki vlada na Slovenskem.

In tretjič, volilni sistem je naravnan tako, da imajo veliko prednost kandidati iz metropole in urbanih središč. Številni podatki kažejo, da na vsakih volitvah ostane brez zastopnika v DZ približno tretjina državnega ozemlja oz. volivcev. Nekatere regije nimajo predstavnikov v DZ že desetletja, kar nedvomno dodatno krepi »metropolitansko bolezen«, ki uničuje slovenski razvoj.

Ena od bolečih posledic takega sistema, ki ne upošteva domicilnega principa pri določanju kandidatnih list, je tudi ta, da volivci nimajo občutka, da volijo »svojega« kandidata (in ga dejansko tudi ne), zato se po volitvah ne vzpostavlja povratna zveza med volivci in izvoljenimi poslanci, kar še bolj utrjuje prepričanje, da poslanci dejansko pripadajo stranki, ne ljudstvu, da so torej zavezani interesom stranke, ne interesom volivcev – državljanov.

Tu se krog sklene: naše politične stranke so si v dobrih 30 letih, odkar je ta sistem nastal, skozi več kot 10 korekcij tako prilagodile volilni sistem, da danes zakonito in legalno izbirajo in določajo kandidate po svojih kriterijih in interesih. Civilna družba oz. državljani so iz postopka določanja kandidatov povsem izločeni, v fazi volitev pa je njihova vloga reducirana na potrjevanje edinega kandidata, ki ga vsaka stranka določi na ravni VO. Ustavno določilo, da morajo na volitvah imeti odločujoči vpliv volivci, je že desetletja sramotno ignorirano.

Rezultat je znan: strokovnjaki že desetletja opozarjajo, da naše volitve predstavljajo obliko NEGATIVNE SELEKCIJE kadrov, da je DZ iz sklica sklic oz. iz mandata v mandat manj kompetenten, da je v njem vse manj strokovnjakov, da se celotna politična sfera stara hitreje kot družba v celoti, da je kadrovska in moralno vse bolj osiromašena, povečuje pa se korupcija in povezanost politične sfere s kriminalnimi združbami. Vse to so stranske posledice nedemokratičnega volilnega sistema.

Na podlagi teh ugotovitev moramo zaključiti, da naš sedanji volilni sistem zgolj utrjuje moč političnih strank, kar še krepi STRANKOKRACIJO kot dejansko obliko organizacije slovenske družbe.

3. PREVLAJUJOČI MODELI VOLILNIH SISTEMOV

Povsem jasno je, da idealnega volilnega sistema ni. To je samo eden od razlogov, da so se posamezne družbe v iskanju sebi ustreznega modela odločile za številne specifičnosti in posameznosti, ki skoraj vsak model definirajo kot unikaten.

Kljub temu so si volilni sistemi v sodobnih družbah v določenih bistvenih točkah vendarle podobni do te mere, da jih lahko razvrstimo v enega od 4 osnovnih modelov. To so:

- VEČINSKI volilni sistemi. So najstarejši volilni sistemi, ki se danes pojavljajo v dveh različicah:

- A, kot relativni, kjer za izvolitev zadošča že relativna večina glasov (lahko tudi modificirana opredelitev, npr., da zadošča večina z določeno prednostjo prvega kandidata pred drugim kandidatom) in
- B, njegova modernejša različica, dvokrožni volilni sistem, ki pogosto korigira enostranske rezultate prvega kroga (glej rezultate zadnjih volitev v Franciji, kjer je v prvem krogu zmagala desnica, v drugem, odločilnem, pa levica). Tudi ta pozna svoje modifikacije, ki pa niso pogoste. Primer: v drugi krog gredo trije najboljši iz prvega kroga. Ta varianta praviloma zahteva še tretji krog, kar pa pri volitvah poslancev ni praktično in se skoraj nikjer ne izvaja. Skrajna oblika iskanja absolutne večine predstavlja model, ko v vsakem glasovalnem krogu odpade samo najslabši kandidat ali predlog. Ta sistem seveda ni uporaben za splošne volitve, uporablja pa se lahko v ožjem krogu ali v glasovanju o neki določeni rešitvi (Primer: ta metodo je uporabil poslovni krog gorenjskih direktorjev, ki je iskal primerno ime za slovensko valuto; od prvotnih sedmih predlogov je v vsakem krogu glasovanja odpadel predlog z najmanj glasovi, dokler ni ostalo kot edini predlog ime »tolar«, ki sem ga kasneje kot vodja parlamentarne skupine za poimenovanje nove valute tudi uveljavil. Ta sistem ima močan pozitiven naboj: če zgubiš v določenem krogu tako, da odpade tvoj predlog, lahko v naslednjem zmagas z glasovanjem za predlog, ki gre dalje. Tega pozitivnega elementa ne bi smeli zanemariti. Osebnostno mislim, da je ta sistem močno podcenjen, saj deloma predstavlja znano »win-win rešitev«.

Večinskim sistemom so praviloma bolj naklonjene desno usmerjene stranke;

- PROPORCIONALNI (SORAZMERNI) volilni sistemi. So naprednejši, praviloma pokrivajo več interesnih skupin, so pa bolj zahtevni, zahtevajo več sodelovanja in medsebojne, tudi medstrankarske tolerance, kar nekatere stranke težko zmorejo. Lahko so odprtega tipa, lahko pa so navzdol omejeni z določenim pragom (volilni prag: med zmagovalne stranke pridejo le stranke, ki presežejo ta prag – pri nas konkretno 4 % glasov, po prerazporeditvi oz. prenosu glasov, ki tega praga ne dosežejo. Pri tem so možne različne variante, kaj storiti z glasovi volivcev, ki so volili stranko, ki ne doseže volilnega praga. Prva možnost je, da jih enostavno brišemo (zavržemo), druga, da jih po določenem sistemu izračuna končnih rezultatov (npr. d'Hontov sistem) »vrnemo« v igro in porazdelimo med stranke, ki so presegle zahtevani prag.

Sorazmernim sistemom so praviloma bolj naklonjene levo usmerjene stranke.;

- PREFERENČNI volilni sistemi. Uporabljajo se v posebnih primerih, ko zavestno omejimo določene postopke oz. nekaterim opcijam (kandidatom oz. regijam ali dejavnostim ali področjem) določimo preferenčen položaj. Uporabljamo jih torej predvsem kot korekturo drugim sistemom in to praviloma kot navodila oz. omejitve v fazi oblikovanja kandidatnih list (primer: ženska kvota« na volilnih listah, spolno uravnoteženje zapisa kandidatov na kandidatnih listah, itd.). Posebno obliko trga sistema pri nas uporabljamo za volitve članov Državnega sveta;
- KOMBINIRANI (ali MEŠANI) volilni sistemi so novejša rešitve, ko strokovnjaki poskušajo slabosti enega sistema reševati s principi drugega sistema. Npr., odtujenost med poslanci in volivci, ki se pogosto pojavlja kot sistemski problem v proporcionalnih sistemih, lahko rešujemo s tem, da del poslancev volimo neposredno. Če ta del razširimo na celotno državo, z njim rešujemo tudi problem slabe pokritosti dela države, na kar smo že opozorili. Po drugi strani pa z delno uvedbo proporcionalnega sistema v večinski sistem korigiramo nevarnost nesorazmernega zastopstva v Parlamentu ali njegovo lokalizacijo, torej prevlado nekaterih lokalnih interesov nad splošnimi. Že iz povedanega izhaja, da danes družbe praviloma iščejo rešitve svojih težav z volilnimi sistemi v smeri KOMBINIRANEGA VOLILNEGA SISTEMA. Taki sistemi v zrelih družbah in ob uveljavljeni politični toleranci ustrezajo tako desno kot levo usmerjenim političnim strankam. Če so oblikovani pravilno, vsebujejo dobre rešitve tako iz večinskega kot sorazmernega sistema, zahtevajo pa določeno mero tolerance in sposobnosti so-bivanja, ki jo večina naših političnih strank v primitivnem pehanju za absolutno oblast ne zmore.

4. KRATKA SKICA (SLABOSTI) NAŠEGA SEDANJEGA VOLILNEGA SISTEMA

Naš sedanji volilni sistem je v osnovi nastal leta 1992, ko ga je pripravila in sprejela takratna tri-domna Ljudska skupščina delegatov. Resnejše kritike je doživel v vihnem letu 1999; takrat je Razvojni svet, ki ga je vodil dr. Miran Mihelčič, opozoril, da je bil volilni sistem, sprejet za volitve leta 1992, oblikovan za enkratno uporabo – prve večstrankarske volitve. Strokovna analiza je pokazala, da volilni zakon je daje preveliko težo političnim strankam in izloča državljane. Tej oceni se je uprl Demos, zato je bil izpeljan referendum, ki pa je ponujal tri možnosti: uvedbo večinskega volilnega sistema, ki so ga zagovarjale stranke desnice, korekcije v smeri proporcionalnega volilnega sistema, kar so zagovarjale levo usmerjene stranke, ali uvedbo mešanega sistema. Največ glasov je dobil predlog uvedbe večinskega sistema, vendar ne absolutne večine. Več glasov sata dobila drugi in tretji predlog. Ker ni bil izpeljan drugi krog glasovanja, dejanske odločitve ni bilo. Rezultate referenduma je bilo mogoče različno tolmačiti in sistem je ostal v bistvu nespremenjen.

V naslednjih treh desetletjih pa je sistem nato doživel nekaj več kot deset popravkov – večinoma v obliki nadaljnjega prilaganja interesom političnih strank in njihovi vlogi ekskluzivnih nosilcev vseh volilnih postopkov. Mogoče najbolj karizmatična sprememba je bila odprava »možnosti odpoklica poslanca«, ki je dokončno odpravila možnost civilnega nadzora delovanja poslancev in poslance in DZ na določen način postavila nad politično zakonodajo.

Naš sedanji volilni sistem spada med proporcionalne volilne sisteme. V sedanji obliki ne upošteva domicilnega principa pri razvrščanju kandidatov in ne omogoča zadostne in enakomerne pokritosti celotnega državnega ozemlja. Ker vztraja pri kandidiranju na ravni volilnih okrajev, stranke ne določajo volilnih list na ravni okrajev, ker to ni mogoče, ampak določajo za vsak VO po enega kandidata. Posledica je, da volivci, če hočejo »voliti svojo stranko«, tega kandidata lahko samo potrdijo: to torej ni izbira, niso volitve, temveč zgolj potrjevanje kandidatov, ki jih je določila stranka. V tem smislu tudi ne obstoji potreba ali možnost preferenčnega glasu. Ena najbolj vidnih posledic takega sistema je naraščajoče nezadovoljstvo in nezaupanje volivcev (državljanov) v politične stranke in njihova abstinenca na volitvah, pa tudi »močna potreba državljanov«, da namesto obstoječih strank iščejo možnost novih, ki jim bi bilo mogoče zaupati.

Prav to nezaupanje v obstoječe politične stranke je v Sloveniji pripeljalo do enkratnega pojava: na zadnjih 4 volitvah so se pojavile nove stranke, ustanovljene v zadnjem letu (ali celo v zadnjih mesecih) pred volitvami (poimenoval sem jih »instant stranke«), zmagale na volitvah, potem pa so v silovitih napadih klasičnih strank praktično razpadle.

Število poslanskih mandatov posameznika v sedanjem sistemu ni omejeno, pasivna volilna pravica ni zadostno opredeljena (ali regulirana), tudi že sprejeta določila se v praksi pogosto ne upoštevajo. Tako praviloma ni ustrezno kaznovano, če kandidat ali kasneje poslanec ne poda predpisanih podatkov o svojem materialnem stanju, če ne spoštuje določil o nezdružljivosti svojih dejavnosti, itd., itd.

Ker stranke ne spoštujejo ustavnega načela, da ima v Sloveniji oblast ljudstvo, seveda ne dopustijo nadaljnje izvedbe tega načela, da ima ljudstvo, ki z volitvami začasno prenaša del svojih pristojnosti (suverenitete) na člane zakonodajnega organa (DZ), eo ipso tudi pravico ODPOKLICA poslanca ali v določenih primerih tudi celotnega DZ. Možnost odpoklica poslanca je bila v originalni dikciji volilnega zakona v letu 1992 še prisotna, kasneje izbrisana, kar je prineslo poslancem in političnim strankam pravo olajšanje, državljanom pa odvzelo zadnje ostanke civilnega nadzora njihovega delovanja. (Pa bi možnost odpoklica potrebovali v številnih primerih. Tak primer potrebe po možnosti odpoklica celotnega DZ npr. nastopa zdaj: Ustava Republike Slovenije že od leta 2006 določa, da mora DZ z zakonom ustanoviti pokrajine v njihovi polni operativnosti (pristojnosti, upravni organi, sredstva). Politične stranke oz. DZ v vseh sklicih od leta 2006 dalje to določilo enostavno ignorira, kar bi bil verjetno zadosten razlog, da se DZ, ki se te naloge na loti že v prvem letu svojega mandata, enostavno odpokliče, odgovorne pa ustrezno sankcionira).

V vsem tem času volitev po starem zakonu so seveda obstajala opozorila, da sistem postaja vse bolj nedemokratičen, in zahteve, da ga prenovimo v celoti, kar so politične stranke, leve in desne, dosledno in odločno zavračale in blokirale. Povsem jasno je, da se prostovoljno ne želijo posloviti iz cone volilnega udobja in oblastnega ugodja, ki jo zanje predstavlja naš sedanji volilni sistem, ki je v celoti prilagojen njim in pod njihovim nadzorom.

Zahtevo po temeljiti prenovi volilnega sistema je najbolj utemeljila civilno-družbena skupina Sinteza, ki je leta 2021, po posvetovanju z vodstvi večine strank, izdelala celovit predlog KOMBINIRANEGA VOLILNEGA SISTEMA. Ta predlog je temeljil na principu dveh glasov vsakega volivca (kot nemški volilni sistem):

- S prvim glasom bi volivec v svojem okraju (enem od 44 volilnih okrajev) glasoval za enega od kandidatov, ki bi ga pod enakimi pogoji (npr., s podpisom 150 državljanov) določile ali politične stranke ali državljanske liste (registrirane skupine), pri čemer bi morale za kandidata in podpisnike upoštevati domicilni princip.
- Z drugim glasom bi glasoval za kandidata na eni od strankarskih kandidatnih list, vloženih na ravni volilnih enot (VE). Sedanja zakonodaja določa 8 VE, vsaka pa je razdeljena na 11 VO. Ta delitev je groba in nasilna, saj niti VE niso enako velike, niti nimajo VO niti približno enako volivcev; razmerje med največjim in najmanjšim VO znaša kar 1:3!

V predlogu kombiniranega volilnega sistema, ki so ga pripravili strokovnjaki pri Sintezi, je zato ponujena drugačna rešitev. Oblikovan je predlog, da se povežeta volilni sistem in pokrajine, da pokrajine dejansko predstavljajo volilne enote (VE), njihovo različno velikost pa kompenziramo tako, da imajo VE (pokrajine) različno število poslanskih mandatov. V povprečju gledano bi tako kandidatna lista štela pet ali šest kandidatov (povprečno eno mandatno mesto na 47.000 volivcev, kar bi skupaj zneslo 44 kandidatov ali (drugo) polovico poslanskega telesa. Te poslance bi volili po proporcionalnem načelu, z uvedbo obveznega preferenčnega glasu.

Seveda so v tem predlogu Sinteze prisotna (ponujena) tudi številna tehnična dopolnila: med kandidati najmanj 4 % zastopan minoritetni spol, izmeničen zapis kandidatov po spolu, preciznejše opredeljena pasivna volilna pravica, dosledno upoštevanje domicilnega načela, obvezna javna predstavitev poslancev z vsemi podatki, strožji nadzor objektivnosti podatkov in eventualnih zlorab, itd.

Tega predloga politične stranke niso podprle. Vlada je zato ponudila v razpravo in sprejem minimalno korekcijo sedanjega sistema: ukinitev VO ter volitve na ravni sedanjih 8 VE, kjer pa bi kandidatne liste štele po 11 kandidatov, vpeljan pa bi bil prednostni glas (sicer relativen in neobvezen). Toda sedanje parlamentarne stranke so tudi ta predlog minimalne korekcije obstoječega sistema zavrnil. Na pobudo Sinteze je bil nato leta 2024 izpeljan referendum o tem, kakšen volilni sistem želijo državljani. Z veliko večino nad 73 % je zmagal kombinirani volilni sistem. Vlada je na tej podlagi ponovno vložila svoj predlog minimalnih sprememb sedanjega sistema, ki pa je bil spet zavrnjen.

Letošnje volitve bodo torej potekale po starem sistemu, ki je eden bolj zastarelih in nedemokratičnih volilnih sistemov v Evropi.

5. UVEDBA ELEKTRONSKEGA GLASOVANJA

Včasih se ne morem znebiti vtisa, da so razprave o možnosti – nujnosti uvedbe elektronskega glasovanja tisto področje razprav o volilnih sistemih, kjer smo priče največjemu številu nekvalificiranih izjav ob hkratni veliki stopnji zagretosti ali celo nestrpnosti do drugačnih mnenj. Največji skupni imenovalec teh izjav je prepričanje, da bi elektronsko glasovanje morali uvesti že zdavnaj, da to ni nekakšna visoka znanost, da bi s tem rešili večino naših težav z volilnim sistemom, da bi mnogo prihranili, itd. Resnica je, na žalost, ravno obratna. Poglejmo si problem poglobljeje.

Ko govorimo o elektronskem glasovanju, imamo v mislih običajno dve različni stvari:

- Na eni strani je to predvsem uporaba glasovalnih avtomatov, ki jih postavimo na volišča, volivci pa vanje vstavijo nekakšen identifikacijski dokument in označijo volilno odločitev (izbira kandidata); lahko tudi že z izbiro različnega lista. Avtomat sam nato opravi preverbo identitete ter vodi avtomatično štetje izraženih različnih volilnih odločitev.

Že iz tega opisa vidimo, da to pravzaprav ni elektronsko glasovanje v praven oz. polnem pomenu besede. Te avtomate države uporabljajo predvsem zato, da pospešijo postopek glasovanja in tako skrajšajo čakalne vrste. Podatki kažejo, da jih uporabljajo, poleg ZDA, predvsem velike države Južne Amerike (Brazilija, Argentina), poleg tega pa Kanada, Indija, itd. In še te države ta sistem uporabljajo kot DODATEN GLASOVALNI sistem, nikjer kot osnovni ali celo kot edino obliko glasovanja;

- Prava oblika elektronskega glasovanja (e-voting) je pravzaprav internetno glasovanje (i-voting). Izpeljava tega sistema temelji na tem, da vsak volivec na svoj internetni naslov dobi glasovnico z navodili, ki jo lahko prenese na ekran in direktno izpolni. Vse ostalo opravi računalnik v volilnem centru ali, če hočete, volilni avtomat.

Danes ta drugi sistem (internetno glasovanje) za volitev poslancev Parlamenta kot DODATEN SISTEM uporablja edino še Estonija. Po njihovih podatkih ga uporablja omejeno število volivcev, predvsem volivci iz prvih dveh starostnih skupin (18 – 30, 31 – 40 let). Nekatere od ostalih držav

(Francija, Švica, Nizozemska, npr.) uporabljajo en ali drug sistem ali kombinacijo obeh sistemov zgolj za nekatere omejene, manjše volitve ali glasovanja.

Sta se pa Nizozemska in Nemčija konec prejšnjega stoletja odločili, da uporabita oz. uvedeta kombinacijo obeh sistemov (volilne avtomate in internetno glasovanje) za volitve poslancev.

Nizozemska je ta sistem uporabila za volitve leta 2005 (uporaba avtomatov in sistema NEDAP). Toda na izvedbo teh volitev je bilo toliko pripomb strokovnjakov, da se je vlada odločila in omogočila javno predstavitev sistema in strokovnih pomislekov. Kritiki so dokazali, da je mogoče avtomate neopazno pre-programirati ali blokirati, skratka, da jih ni mogoče učinkovito zaščititi pred hekerji. Vlada je nato idejo o uvedbi elektronskega oz. internetnega glasovanja opustila in se do danes k njej ni vrnila.

Podobno se je zgodilo v Nemčiji, ki je uvedla svoj sistem elektronskih volitev v Bundestag leta 2007. Kritiki so dokazali toliko pomanjkljivosti in napak, da je zadevo prevzelo celo nemško ZVEZNO USTAVNO SODIŠČE, ki je nato leta 2009 odpravilo uporabo volilnih strojev za volitve poslancev.

O drugih resnejših poskusih uvedbe elektronskega glasovanja nimam relevantnih podatkov. Zaključimo torej lahko, da trenutno nihče ne razpolaga s tehnologijo, ki bi omogočila elektronsko glasovanje na ustrezni tehnološki ali družbeni ravni.

Vendar je to samo tehnološki vidik problema. Enako pomemben je politični.

Ta v prvi fazi odpira vprašanje zaupanja volivcev. Večina volivcev verjame, da v klasičnem sistemi glasovanja ostaja njegova volilna odločitev tajna in anonimna. (Koliko to še velja, je drugo vprašanje). Zaveda pa se, da pri vsaki uporabi elektronskega aparata za volitve (računalnik, telefon, itd.) ostaja TRAJNA ELEKTRONSKA SLED, o čemer ni dvoma. Trditev, da bi uvedba internetnega sistema volitev (bistveno) povečala udeležbo volivcev na volitvah, se lomi že na tej točki. Mogoče zgolj v najnižjih dveh starostnih skupinah.

Druga težava je raven splošnega znanja, potrebnega za uspešno sodelovanje v volitvah na ta način. Nekateri pri tem poudarjajo, da je rešitev v dodatnem, usmerjenem računalniškem usposabljanju volivcev starostnih skupin 51 – 65 in 65+. Drugi vidijo rešitev v uvedbi »asistentske pomoči« za tiste, ki računalniškega sistema ne obvladajo, kar pa spet odpira vprašanje zaupanja in težave nadzora korektnosti take asistenc. Spet tretji vidijo rešitev v čakanju, da se ti dve veliki skupini volivcev, ki so v svetu računalništva prej turisti kot domorodci, bistveno zmanjšata po naravni poti. Račun ni prepričljiv: po mnenju nekaterih strokovnjakov bo v družbi vselej ostajal razmeroma velik korpus volivcev, ki iz tega ali drugega razloga ne bi želeli ali (z)mogli uporabiti elektronskega sistema glasovanja.

Tako nastaja vprašanje smiselnosti uvedbe drage rešitve elektronskega glasovanja za skromno manjšino volivcev, kajti elektronski sistem volitev JE LAHKO SAMO DODATNA MOŽNOST, DODATNA oblika glasovanja, ne pa celoten sistem. To pomeni, da je utemeljevanje z zmanjšanjem stroškov volitev z uvedbo elektronskega glasovanja (kot dodatne možnosti) povsem zgrešeno, saj vsa infrastruktura sedanjega sistema volitev ostaja, dodati pa je treba ne ravno zanemarljiv obseg stroškov internetnega glasovanja.

Utemeljitev, da bi uvedba elektronskega sistema volitev bila močno pozitivna, ker bi pritegnila predvsem mlade volivce, vodi v težak razmislek, kako bi to vplivalo na volilne rezultate in obstoječe politično ravnotežje družbe. Bi se politično težišče premaknilo v desno? Bi okrepilo položaj tistih, ki zahtevajo predvsem izboljšanje standarda in reševanje ekonomskih vprašanj (službe, stanovanja, posojila, itd.) na račun zanemarjanja socialnih in sistemskih vprašanj? Bi bili prva žrtev tega premika spet predvsem upokoјenci, kot v času druge Janševe vlade (ZUJIF) ? Ne vem. Mislim pa, da na ta vprašanja ni mogoče kvalificirano odgovoriti brez poglobljenih socioloških študij.

Zadovoljivega elektronskega sistema volitev torej še ne bo tako kmalu: ČAS ZANJ, kot kažejo pomisleki, ŠE NI NASTOPILO.

6. NEKAJ SKLEPNIH MISLI

Zgodovinski pogled na volilne sisteme kaže, da se hkrati z družbenim dozorevanjem spreminjajo tudi volilni sistemi. Dr. Ciril Ribičič je v eni od svojih razprav na to temo lucidno opozoril: ugotovimo lahko, da so družbe v 19. stoletju oblikovale predvsem večinske volilne sisteme, v 20. stoletju, zlasti po drugi svetovni vojni, pa proporcionalne. Na prelomu tisočletja najbolj napredne družbe (nova Zelandija, Irska, Islandija in številne druge, uvajajo kombinirane volilne sisteme, v katerih poskušajo povezati dobre rešitve večinskih sistemov (tesno povezavo poslancev z volivci) s pridobitvami proporcionalnih sistemov (sorazmerna zastopanost vseh družbenih slojev in njihovih legitimnih interesov).

V Sintezi smo prepričani, da je Slovenija dozorela, da se izvije iz systemske strankokracije, ki duši naš razvoj. Kajti »politične stranke«, kot ugotavlja dr. Franc Grad, »se praviloma borijo za tak volilni sistem, ki ustreza njihovim interesom«. (Povzeto po knjižici referatov na posvetu dveh inštitutov, z naslovom: Ali je kombinirani volilni sistem primeren za jutrišnjo Slovenijo? Ljubljana 2025). To pomeni, da moramo volilni sistem, ki danes služi predvsem političnim strankam in njihovemu boju za oblast v družbi, nasloniti na interese družbe za kvalitetnejše vodenje in upravljanje družbe.

Kombinirani volilni sistem na prvi pogled ni privlačna izbira za desnico, ki želi večinski sistem. Ji je pa gotovo bolj všeč kot sedanji proporcionalni sistem. Tudi strankam levega političnega loka kombinirani sistem ni najbolj všeč, ni njihova prva izbira. Toda tudi njim je bolj všeč kot večinski sistem, s katerim grozi desnica. Ali, kot pravi dr. Ribičič, je NAJBOLJŠA DRUGA IZBIRA ZA OBE STRANI (povzeto po isti knjižici referatov).

Kaj torej čakamo?

Čakamo, da se bodo volivci zbudili in ugotovili, da POLITIČNE STRANKE, ki onemogočajo uvedbo kombiniranega volilnega sistema, niso najboljša politična izbira. Še več, niso niti druga najboljša izbira.

Začeti moramo voliti tiste, ki so pripravljene uvesti kombinirani volilni sistem.

Mag. Emil Milan Pintar

Domžale, 17. februarja 2026.

Opomba: Nekateri podatki, uporabljeni v tekstu, so pridobljeni ali preverjeni tudi s pomočjo Umetne inteligence.